

Marxistiske synspunkter på lighed i lyset af den sovjetiske udvikling

Anne Marie Lebech

Det kgl. Bibliotek

SUMMARY: Based on original sources Marxist view on equality is reviewed. It differs more fundamentally from capitalist views than often assumed. Existing economic inequalities are of no evidence in discussing the relative merits of capitalism and communism in producing economic equality. In the transition period from capitalism to communism the most important economic target is industrialization, and economic equality cannot be achieved because the working class is dependent on the bourgeois intelligentsia in matters of education and expertise; on the peasant class for capital accumulation, and on foreign countries for advanced production technology. The Marxist evolution aspect of society is underlined. Soviet experience before and after 1917 and the agreement between Marx, Lenin, Bukharin, Trotsky and Preobrazhensky on fundamental issues are emphasized.

Mange forsøg på at sammenligne udviklingen i retning af større eller mindre ulighed i den kapitalistiske og socialistiske del af verden hviler på et utilstrækkeligt grundlag, fordi de ser bort fra, at udviklingen skal ses i lyset af forskellige teorier om, hvilke faktorer, der ligger bag uligheden, og hvorledes et forløb i retning af større lighed kan tilvejebringes. Formålet med det følgende er at give en kort oversigt over de væsentligste momenter i den marxistiske teori herom, og hvorledes denne teori under de russiske revolutioner udmøntedes i praksis af de russiske revolutionære. Som det skal illustreres med nogle eksempler, var der – i modsætning til en udbredt senere opfattelse – overensstemmelse mellem hovedsynspunkterne hos de ledende personer, Lenin, Trockij, Bucharin og Preobraženskij.¹

1. Af vesteuropæiske og amerikanske forfattere, der har beskæftiget sig med den russisk-sovjetiske udvikling og de her omtalte personer kan nævnes: P. A. Baran, Charles Bettelheim, Heinz Brahm, Dirk Bronger, E. H. Carr, S. Cohen, Robert V. Daniels, Isaac Deutscher, Maurice Dobb, A. Erlich, Bernhard V. Eissenstat, Louis Fischer, A. Gerschenkron, Gunnar Gunnarson, S. Heitman, Hans Werner Kettenbach, Peter Knirsch, Moshe Levin, A. G. Löwy, Alec Nove, L. Schapiro, V. I. Sweezy, Bertram D. Wolfe.

Marxistiske synspunkter på lighed i lyset af den sovjetiske udvikling

Anne Marie Lebech

Det kgl. Bibliotek

SUMMARY: Based on original sources Marxist view on equality is reviewed. It differs more fundamentally from capitalist views than often assumed. Existing economic inequalities are of no evidence in discussing the relative merits of capitalism and communism in producing economic equality. In the transition period from capitalism to communism the most important economic target is industrialization, and economic equality cannot be achieved because the working class is dependent on the bourgeois intelligentsia in matters of education and expertise; on the peasant class for capital accumulation, and on foreign countries for advanced production technology. The Marxist evolution aspect of society is underlined. Soviet experience before and after 1917 and the agreement between Marx, Lenin, Bukharin, Trotsky and Preobrazhensky on fundamental issues are emphasized.

Mange forsøg på at sammenligne udviklingen i retning af større eller mindre ulighed i den kapitalistiske og socialistiske del af verden hviler på et utilstrækkeligt grundlag, fordi de ser bort fra, at udviklingen skal ses i lyset af forskellige teorier om, hvilke faktorer, der ligger bag uligheden, og hvorledes et forløb i retning af større lighed kan tilvejebringes. Formålet med det følgende er at give en kort oversigt over de væsentligste momenter i den marxistiske teori herom, og hvorledes denne teori under de russiske revolutioner udmøntedes i praksis af de russiske revolutionære. Som det skal illustreres med nogle eksempler, var der – i modsætning til en udbredt senere opfattelse – overensstemmelse mellem hovedsynspunkterne hos de ledende personer, Lenin, Trockij, Bucharin og Preobraženskij.¹

1. Af vesteuropæiske og amerikanske forfattere, der har beskæftiget sig med den russisk-sovjetiske udvikling og de her omtalte personer kan nævnes: P. A. Baran, Charles Bettelheim, Heinz Brahm, Dirk Bronger, E. H. Carr, S. Cohen, Robert V. Daniels, Isaac Deutscher, Maurice Dobb, A. Erlich, Bernhard V. Eissenstat, Louis Fischer, A. Gerschenkron, Gunnar Gunnarson, S. Heitman, Hans Werner Kettenbach, Peter Knirsch, Moshe Levin, A. G. Löwy, Alec Nove, L. Schapiro, V. I. Sweezy, Bertram D. Wolfe.

Marxismen og det borgerlige lighedsbegreb

Lighedstanken, kravet om lighed er ikke noget nyt. Tilbage gennem historien møder man det igen og igen.

Indholdet af lighedskravet er ikke det samme til forskellige tider, men ændrer sig i takt med samfundsudviklingen. Således gjaldt i antikkens slavesamfund lighed kun frie mænd. Det krav om lighed, vi kender fra nyere tid, er den fremvoksende borgerstands krav om, at feudalsamfundets privilegier, laugsbestemmelser osv. skulle ryddes af vejen, således at alle fik samme mulighed for at drive erhverv, kort sagt, at samfundets inddeling i stænder afskaffedes.

Arbejderklassens, proletarietets krav om lighed er kravet om lige adgang til produktionsmidlerne, således at det ikke længere vil være muligt for de ikke-arbejdende, der ejer produktionsmidlerne, at tilegne sig resultatet af de arbejdendes merarbejde: merproduktet. Arbejderklassens krav om lighed er altså et krav om afskaffelse af klassesamfundet. (Marx 1847, pp. 180-182; 1867; Engels 1876, pp. 579-582; 1878, pp. 95-100).

Marx nåede til denne erkendelse gennem sine studier af det menneskelige samfunds sammenhænge og udviklingshistorie. I korthed skitseres nedenfor nogle af Marx' konklusioner, der har betydning i denne forbindelse.

Det er de materielle vilkår, der bestemmer menneskers bevidsthed og ikke omvendt. På lignende måde er det også samfundets materielle vilkår, der bestemmer samfundets politiske indretning. Retsforhold og statsformer kan således ikke forklares ved sig selv eller ved hjælp af den menneskelige kulturs udvikling, men det er de materielle livsvilkår, der er grundlag for udviklingen. (Marx 1850, pp. 41-42, 89-90, 98; 1859, pp. 8-9).

Et ønske om at indføre lighed ved hjælp af lov om lige valgret, og i tilknytning hertil tale-, tros- og tænkefrihed, som de borgerlige revolutioner krævede, vil ikke krones med held, for de materielle vilkår kan ikke ændres på denne måde. Derimod vil indførelse af lige løn, d.v.s. arbejderløn til alle og indførelse af ret til arbejde være et skridt på vejen mod lighed, fordi det vil være et skridt i retning af at skabe lige materielle betingelser for alle. Men historiens erfaring viser, at indførelse af ligeløn og ret til arbejde ikke kan indføres ved lov. (Marx og Engels 1848-49; Marx 1850, pp. 40-45, 78-90; 1871, pp. 338-347).

For at nå til en forståelse af lovmæssigheder i samfundets sammenhænge og dets udvikling, som er en første forudsætning for at nå til indsigt i, hvorledes disse kan ledes i en ønsket retning, er det nødvendigt at studere samfundets politiske økonomi, på Marx' tid det borgerlige samfunds politiske økonomi. (Marx 1845, pp. 5-7; 1859, pp. 7-8).

Gennem disse studier kom Marx til den opfattelse, at det kapitalistiske samfund er delt i to klasser, en ikke-arbejdende og en arbejdende, eller kapitalister og grundejere over for lønarbejdere, eller den udbytende klasse over for den udbyttede klasse.

De ikke-arbejdende ejer de materielle produktionsmidler i form af kapital og jordejendom, og de arbejdende ejer kun deres personlige produktionsmiddel: arbejdskraften. Produktionsforhold, som er baseret på sådanne ejendomsforhold, sætter de ikke-arbejdende i stand til at udbytte de arbejdende, d.v.s. til at tilegne sig merproduktet, som er et resultat af de arbejdedes merarbejde.

Den ulige fordeling af produktionsmidlerne har ikke altid eksisteret. Den er tilvejebragt gennem tiderne ved undertrykkelse og ekspropriation af bønder, håndværkere og arbejdere. Den ulige fordeling af goderne er kun en følge af denne ulige fordeling af produktionsmidlerne.

Såfremt denne ulige fordeling af goderne, som afstedkommer nød og fattigdom for de arbejdende, skal afskaffes, må derfor først den ulige fordeling af produktionsmidlerne ændres. Det vil sige, at de arbejdende – arbejdere, bønder og håndværkere – må tilbagebroske produktionsmidlerne fra de ikke-arbejdende: kapitalister og jordejere. En sådan udvikling i det menneskelige samfund vil nødvendigvis finde sted, og den kan kun ske under proletariats ledelse. (Marx og Engels 1848, pp. 462-474; Marx 1850, p. 84; 1867; 1875, p. 22).

For at tilegne sig produktionsmidlerne fra de ikke-arbejdende må de arbejdende erobre den politiske magt. Erobringen af den politiske magt vil ske på et trin i samfundsudviklingen, hvor modsætningen mellem de materielle produktivkræfter og samfundets politiske indretning bliver så stor, at disse ikke længere kan bestå side om side. (Marx 1847, p. 181; 1859, p. 9; Marx og Engels 1848, p. 467). Arbejderne må bevare magten, men de kan ikke blot overtage det gamle statsapparat og anvende det til sine egne formål, således som bourgeoisiet gjorde det i de borgerlige revolutioner. Den gamle statsmaskine med alle dens institutioner og hele dens bureaukrati skal knuses. (Marx 1852, p. 197; 1871, p. 336). Gradvis vil arbejderne tilegne sig produktionsmidlerne, og som følge af denne ændring i fordelingen af produktionsmidlerne vil der med tiden indtræffe ændringer i samfundets politiske struktur og i alle ideer eller forestillinger, der er affødt deraf (Marx 1850, pp. 89-90; 1859, p. 9). Men mellem det kapitalistiske samfund og det kommunistiske samfund vil komme en periode med proletariats diktatur, som er en fortsættelse af klassekampen. Denne overgangsperiode vil være karakteriseret af revolutionær omvæltning. Revolutionen vil være permanent indtil klasserne er afskaffet,

eller i det mindste indtil de afgørende produktivkræfter i verden er i proletarietets hænder. (Marx 1847, p. 182; 1850, pp. 89-90; 1859, p. 9; 1875, p. 28; Marx og Engels 1848, pp. 473-481; 1850, pp. 247-48).

I overgangsperioden vil samfundet både økonomisk, moralsk og åndeligt endnu have modermærker fra det gamle samfund, det kapitalistiske. Selv når udviklingen er nået så vidt, at ingen kan give andet end sit eget arbejde, og intet andet end individuelle forbrugsgoder kan være enkeltmandseje, vil der dog kun være tale om, at der anvendes en lige målestok for arbejdet, således at den arbejdende modtager i forhold til sin arbejdsydelse. Til trods for dette fremskridt anerkendes nemlig stadig i og med dette fordelingsprincip stiltiende individuel begavelse og dermed forbundet ydeevne som naturlige privilegier; det samme gælder sociale forskelle. Sådanne misforhold er uundgåelige i denne periode. (Marx 1875, pp. 20-21).

Det samfund, hvor klasseforskellene er afskaffet – det kommunistiske eller det kommunistiske samfunds højere fase – forudsætter en så høj udvikling af produktivkræfterne, at den arbejdsdeling, som undertrykker individerne, som medfører forskel på fysisk og åndeligt arbejde, og som gør menneskene fremmede for deres eget arbejde og dets produkt, kan forsvinde (Marx 1875, p. 21; Marx og Engels 1845-46; pp. 28-36). Kommunismen betragtes ikke som en tilstand, men som en bevægelse, der ophæver den forudgående tilstand, og teorien om kommunismen beror ikke på ideer eller principper, der er opfundet eller opdaget af en verdensforbedrer, men den er et alment udtryk for de faktiske forhold ved den eksisterende klassekamp, ved en historisk bevægelse, der foregår for øjnene af os. (Marx og Engels 1845-46, p. 35; 1848, pp. 474-475).

Indsigten i samfundets sammenhænge og udvikling skal være et af de midler, hvormed arbejderklassen skal tilkæmpe sig de lige materielle betingelser, som er en forudsætning for den videre udvikling mod klassernes afskaffelse. Arbejderklassen har ikke kulturelle ressourcer til selv at nå denne indsigt. Det er en del af den borgerlige intelligens, der når til denne indsigt og går over på proletarietets side i klassekampen. (Marx-Engels 1848, p. 471-474).

Den russiske arbejderklasses sociale og uddannelsesmæssige situation før 1917

Rusland var hovedsagelig et landbrugsland, som var baseret på familiebrug med dårlig udnyttelse af jorden på grund af gammeldags dyrkningsmetoder og manglende teknik, samt manglende investeringskapital. I øvrigt herskede stærk undertrykkelse af størstedelen af bønderne, som efter ophævelsen af livegenskabet 1861 var tvunget ud i gældsforpligtelser.

Industrien beskæftigede i begyndelsen af det 20. årh. efter officielle opgivelser ca. 3 mill. af en samlet befolkning på 130 mill. Industrien karakteriseredes af koncentration med størstedelen af industriarbejderne ophobet i de store industricentre. Udenlandsk kapital financerede i vid udstrækning den russiske industri.

Den russiske arbejderklasse levede under lignende forhold som den øvrige verdens proletariat, men sammenlignet med Nordvesteuropas arbejdere var dens situation betydelig ringere. De vesteuropæiske ideer om arbejderbevægelsens kamp spredtes således blandt de russiske arbejdere på et tidspunkt, hvor nogle af kapitalismens mest brutale sider er fremherskende samtidig med, at feudalsamfundets skranker og dermed forbundne undertrykkelse ikke er forsvundet.

Arbejderne levede ofte sammentrængt i store kaserner eller barakker i nærheden af fabrikken eller minen. Arbejdstidens længde varierede fra 12 til 15 timer, undertiden op til 18 timer, eksempelvis – med over- eller natarbejde – fra 7 morgen til 2.30 nat, hvilket arbejderne under trussel om afskedigelse var nødt til at finde sig i. Også børnene arbejdede, tilmed om natten. 8-årige børn arbejdede fra 12 til 16 timer i døgnet sidst i 1890-erne.

Lønnen var ringe, og hertil kommer, at store dele af lønnen aldrig kom til udbetaling, fordi arbejderne idømtes bøder for forsømmelser, de iflg. fabriks-ejerne havde gjort sig skyldige i, eller lønnen blev simpelthen tilbageholdt.

På trods af fabriksjernens økonomiske magt og samarbejde med det hemmelige politi skabtes efterhånden en strejkebevægelse i Rusland. De krav, som arbejderne fremsatte i forbindelse med strejkerne, gjaldt altid i første række forhøjelse af arbejdslønnen, afskaffelse af bødesystemet, samt forkortelse af arbejdstiden. Så langt tilbage som 1878 fremsatte strejkende arbejdere i Sankt Petersborg krav om afskaffelse af de omtalte bøder og forhøjelse af lønnen. Strejkernes omfang blev stadig større, og de var undertiden landsomfattende. Således strejkede 1896 i Petersborg efter officielle opgivelser 15.000 arbejdere fra 19 fabrikker, mens uofficielle opgivelser siger 35.000, i indtil to uger. Efter sigende kunne strejken vare så længe, fordi de strejkende tekstilarbejdere fik materiel støtte fra Petersborg metal- og maskinarbejdere.

Strejkerne efterfulgtes regelmæssigt af nedskydninger og arrestationer, men de havde også til følge, at en række love om arbejdsbetingelser blev vedtaget. Love af 1882 og 1886 fastsatte grænser for børnearbejde, udstedte forbud mod natarbejde for kvinder og mindreårige og fastsatte regler for antagelse af lønarbejdere. Disse regler skulle kontrolleres ved en statslig fabriksinspektion. 1897 fastsattes arbejdstidens maksimale længde til 11 ½ time. Disse love om-

gikk imidlertid til stadighed, dels administrativt, bl.a. ved at de statslige fabriksinspektører samarbejdede med virksomhedsejerne og dels ved zarmag-tens regulerende cirkulærer og love 1884, 1886 og 1894, der bl.a. atter tillod børns arbejde i op til 8 timer og fastsatte bøder og fængselsstraffe på op til 1 år og 4 mdr. for påståede arbejdsforsømmelser og strejker. Arbejdsledere blev jævnligt arresteret, forvist eller henrettet, hvilket selvsagt i vidt omfang skræmte arbejderne fra at deltage i arbejderorganisationerne. Således var tekstilarbejderen Petr Alekseev 1877 blandt de anklagede i en proces mod 50 arbejdere og intellektuelle, også betegnet narodnikker, som var beskyldt for at drive propaganda mod staten. Han blev idømt 10 års tvangsarbejde og døde 1891 i Sibirien. Snedkeren Stepan Chalturin, en af grundlæggerne af det nordlige russiske arbejderforbund blev 1882 hængt i hemmelighed – to dage efter at han var blevet arresteret på grund af attentat på en general, der var kendt for sin brutalitet mod de politiske fanger i fængslerne. (Tachtarev 1902; Babuškin 1904; Kuklin 1904; Martov 1907-11; Balabanov 1918-38).

Den mundtlige tradition berettede om disse henrettelser og forvisninger, og den fremhævede tillige en forbindelse mellem den slags arbejdere og oplysning og læsefærdighed. »Hvis du først begynder at læse, forlæser du dig bare, lad hellere være med det, ellers bliver du sikkert arresteret og hængt«, lød det råd en ung arbejder fik af sine ældre arbejdskammerater, da han ville begynde at gå på aftenskole (Šapovalov 1924, pp. 27-28).

Der eksisterede en del aftenskoler og søndagsskoler, dels faglige og dels alment oplysende, hvor de mest energiske arbejdere efter endt arbejdsdag eller -uge kunne komme ud over den herskende analfabetisme. Disse skoler fungerede under stadig trussel om lukning, bl.a. fordi skolerne bragte de intellektuelle, lærerne, i kontakt med arbejderne. Ud over det alment dannende blev i disse skoler eller i fortsættelse af dem politiske emner, især arbejderpolitiske emner, taget op. Dette samarbejde mellem arbejdere og intellektuelle blev fortsat i illegale studiekredse, der som oftest bestod af én intellektuel og en lille gruppe arbejdere.

Det var i disse illegale studiekredse Plechanov, Krupskaja, Lenin og mange andre kendte og mindre kendte russiske intellektuelle forsøgte at give arbejderne svar på, hvorfor de i modsætning til de rige måtte nøjes med så ringe en del af goderne. I brochuren *Redegørelse om loven om bøder, der pålægges fabriksarbejdere* påviser Lenin (1895), at de ovenfor omtalte lønforringende bøder for påståede arbejdsforsømmelser steg i antal og omfang, når det var lykkedes arbejderne at gennemtvinge lønforhøjelser, og forklarer i forbindelse hermed, hvorledes selve loven direkte giver arbejdsgiverne mulighed for yderligere at

udbytte arbejderne. Det drejer sig, med Marx' ord, om arbejdsgiveren, som i én og samme person er lovgiver, dommer og eksekutivmagt og oven i købet stikker pengene til sig (1871, p. 347). Loven beskytter ikke arbejderne, men arbejdsgiverne. Loven er på fabrikanternes side og vil være det, så længe arbejderne er afhængige af kapitalisterne. De arbejdende har derfor ingen anden udvej end at kæmpe såvel mod fabrikanter som mod den af loven stadfæstede samfundsorden. (Lenin 1895).

Også i deres helhed blev Marx' ideer læst og diskuteret i disse illegale studiekredse. Brochuren *Zar-Sult (Car'-Golod)* blev hyppigt anvendt i kredsene. Dens forfatter er ukendt. Denne brochure forklarer, hvorledes det går til, at »arbejdshænderne« frarøves de produkter, som deres arbejde har skabt. Nemlig fordi arbejderne ikke kan udbyde deres arbejdsprodukter på markedet, men kun deres »arbejdshænder«. At den kapitalistiske udvikling har gjort både håndværkere og bønder til kapitalistens »arbejdshænder«, som der end ikke længere kræves særlige færdigheder af. Videre forklares om maskinerne, der sender arbejderne på gaden, om jorden, som bonden må forlade på grund af den gæld, han blev pålagt ved livegenskabets ophævelse 1861, og som han ikke kan afvikle; om hvordan merværdien, som arbejdsgiveren tilegner sig, kun kan forøges ved forlængelse af arbejdsdagen, ved at stadig flere bønder og håndværkere opgiver deres erhverv og bliver lønarbejdere, og om at den videnskab og kunst, som er skabt med arbejderne som det økonomiske grundlag, ikke engang er tilgængelig for arbejderne selv. Det må være på tide, at arbejderne kan udnytte disse goder. Det er ikke rigtigt, som kapitalisterne hævder, at naturen har skabt nogle hænder til arbejde, andre til frihed for arbejde. Naturen har kun skabt mennesker, og mennesker bør leve under lige vilkår. Det er menneskene, der har skabt det kapitalistiske samfund, og derfor kan og skal menneskene også ændre det. Den første betingelse for en ændring i retning af et samfund med lige vilkår, d.v.s. i retning af et samfund med socialistisk økonomi, må være afskaffelse af lønarbejdet, og dette er kun muligt, hvis arbejderne bliver ejere af produktionsmidlerne. (*Car'-Golod*, ca. 1890).

Man genkender i brochuren *Car'-Golod* ikke blot første bind af *Kapitalen* i populariseret form med den for arbejderne forståelse af deres egen situation vigtige af-fetichering af den kapitalistiske varehandel, men tillige en enkel gengivelse af Marx' tankegang, at kommunismen omstyrter grundlaget for alle hidtidige produktions- og samkvemsforhold og for første gang bevidst betragter alle det hidtidige samfunds forudsætninger som menneskeværk for dermed at afsløre, at de kan ændres, hvis de underkastes de forenede individers magt, samt at befrielsen af arbejderklassen kun kan ske ved afskaffelsen af klasse-

samfundet (Marx og Engels 1845-46, pp. 70-71; Marx 1847, pp. 181-182, 1867).

Af andre populariseringer af Kapitalen, som i russisk oversættelse fandt vej til de illegale arbejdergrupper og hyppigt omtales i arbejdermemoirer fra tiden, kan nævnes Dicksteins brochure *Hvem lever af hvad* (russisk udgave 1885), som er af polsk oprindelse (1881) og Kautskys popularisering af Kapitalens første bind (russ. udg. 1888). Af Marx' egne værker kan nævnes *Kapitalen*, som udkom legalt på russisk allerede 1872, *Lønarbejde og kapital* (russ. udg. 1883), *Filosofiens elendighed* (russ. udg. 1886) og *Manifestet* (russ. udg. 1869, 2. russ. udg. 1882 med forord af Marx og Engels).

De russiske marxisters analyse og program

De russiske intellektuelle marxister studerede Marx' teori, de erhvervede sig kendskab til Marx' egen anvendelse af denne teori på den vesteuropæiske historie, specielt på de vesteuropæiske revolutioners udvikling. De sammenlignede den vesteuropæiske samfundsudvikling med den russiske, og de anvendte Marx' metode i deres egen beskrivelse af det russiske samfund og dets historie.

Lenins opfattelse af staten og statsmaskinen er udtryk for en syntese af den erfaring, han erhvervede i det praktiske arbejde som russisk socialdemokrat, og hans tilegnelse af den teori, Marx udledte på grundlag af de vesteuropæiske revolutioners forløb.² Af Marx' værker, som Lenin anvendte ved udviklingen og senere udarbejdelsen af sin opfattelse af den proletariske revolution og den proletariske stats opgaver, kan følgende nævnes: *Das Elend der Philosophie* (1847), *Manifest der Kommunistischen Partei* (1848), *Der achtzehnte Brumaire* (1852), *Die Klassenkämpfe in Frankreich* (1850), *Der Bürgerkrieg in Frankreich* (1871), *Kritik des Gothaer Programms* (1875) samt Engels' *Anti-Dühring* (1876) (Lenin 1917a).

1905-revolutionen i Rusland havde tvunget zarmagten til indrømmelser. De såkaldte »statslige grundlove« af 23. april 1906 sikrer således tale-, tros- og forsamlingsfrihed, boligens ukrænkelighed; fængsling uden retsforfølgelse udelukkes, og de indeholder regler om en ny institution, den folkevalgte duma-forsamling (*Osnovnye Gosudarstvennye Zakony* 1906, art. 72-81, 82-124). På trods af disse grundlove arresteres i 1907 størstedelen af den socialdemokratiske gruppe i dumaen. De beskyldes for sammensværgelse mod regeringen og idømmes tvangsarbejde eller forvisning til Sibirien. 1906 og 1907 opløser zar-

2. Deres russiske baggrund var bortset fra de praktiske erfaringer også den samfundskritiske tænkning i Rusland, som f.eks. repræsenteres af navne som Černyševskij og Plechanov.

regeringen 1. og 2. dumaforsamling, fordi disse havde fremsat vidtgående krav om jord til bønderne, som regeringen ikke kunne imødekomme. Valgreglerne blev derefter ændret, således at godsejere og fabriksejere i de følgende dumaforsamlinger sikredes et solidt flertal.

Dette kommenterer Lenin således: Proletariatets sejr viste sig at være halve sejr, fordi zarmagten ikke var blevet styrtet. En af revolutionens belæringer er den, at det ikke er nok at ryste zarmagten, den skal knuses. (Lenin 1910, pp. 369-370). Revolutionen var standset på halvvejen, og ikke, som det hævdedes fra anden side, gået for vidt (Lenin 1912, p. 537). Sidstnævnte kommentar er fremsat i anledning af en strejke ved guldminerne ved floden Lena i Sibirien, 1912, hvor zarstatens tropper nedskød 250 mennesker.³

Som revolutionerne i Vesteuropa, sidst Pariserkommunen 1871, set fra arbejderens side led nederlag, led således også 1905-revolutionen i Rusland nederlag. De vesteuropæiske arbejdere, som var for uorganiserede og uoplyste, lod magten glide sig af hænde, så at bourgeoisiet, der var både organiseret og oplyst, kunne tage magten og med det eksisterende statsmaskineri fortsætte undertrykkelsen og udbytningen af de arbejdende. I Rusland kan zarmagten efter arbejderens nederlag fortsat beskytte godsejere og kapitalister, der reelt har magten i landet, selv om det ikke som i Vesteuropa er i form af en borgerlig republik. (Marx 1850; 1852; 1871; Lenin 1906*b*, pp. 138-143; 1906*c*; 1917*d*, pp. 387-389; Trockij 1906, pp. 239-241).

Den grelle modsætning mellem på den ene side zarmagtens åbenlyse despoti, som beskytter godsejeres og fabrikanters rigdom, og på den anden side de arbejdendes, industriarbejderes og bønderes fattigdom og undertrykkelse skærpes af verdenskrigen og fører mod dennes slutning 1917 til en ny revolution. Lenin understreger under revolutionen klassekampens betydning. Han kritiserer de arbejderpolitikere, der ligger under for »konstitutionelle illusioner« og derfor er villige til at samarbejde med bourgeoisiet. Det er bourgeoisiet, der har både den økonomiske og nu også den politiske magt i Rusland. Bourgeoisiets interesser står i modsætning til flertallets interesser, og derfor drejer det sig om at afsløre denne modsætning, hvilket ikke kan ske ved i samarbejde med de borgerlige partier at indkalde en grundlovgivende forsamling eller ved oprettelse af formelle juridiske institutioner, såsom lige valgret m.v., men det kan kun ske, hvis en ny revolution sejrer. (Lenin 1917*b*; 1917*c*).

3. Sml. Marx' karakteristik af den borgerlige stat som et udvalg, der forvalter bourgeoisiklassens forretninger, hvortil den har stående hær, politi, bureaukrati, gejstlighed og dommerstand til sin rådighed (Marx 1871, pp. 336-337).

Arbejderne må selv tage magten, fortsætte revolutionen, ødelægge statsapparatet og undertrykke bourgeoisiet under statsformen proletariats diktatur ikke blot lige efter revolutionen, men i hele den epoke, der adskiller kapitalismen fra kommunismen. (Lenin 1917d, pp. 384-396; Trockij 1906, pp. 254-259).

Den første sovjetiske grundlov af 10. juli 1918 vidner netop om, at arbejderne, i denne epokes klassekamp er nødt til at undertrykke bourgeoisiet, hvis den radikale ændring af produktionsforholdene, som skal bane vejen for en forbedring af de arbejdendes levevilkår, skal gennemføres. Det hedder i grundloven, at al jorden med alle dens rigdomme overgår til statslig fællesjendom, at alle fabrikker, miner og øvrige produktionsmidler som et første skridt mod deres endelige overgang til statsejendom sættes under arbejderkontrol, at al udbytning af mennesker skal afskaffes, hvilket indebærer skånselsløs undertrykkelse af udbytterne, og at arbejdet gøres til en almen pligt.⁴ Disse ændringer forudsætter, at sovjetmagten hviler på by- og landproletariatets og de fattige bønders diktatur i den indeværende overgangsperiode. Om valgretten gælder det, at alle, der ernærer sig ved produktivt og samfundsnyttigt arbejde har valgret og ret til at blive valgt til sovjetterne, mens personer, der for at opnå profit, anvender lønarbejdere, og personer, der lever af indtægter, som ikke tjenes ved eget arbejde, ikke kan vælges eller blive valgt. (Konstitucija 1918, art. 3abve, 9, 18, 64a, 65abv).

Men dermed er revolutionen ikke afsluttet, den har kun fundet sin begyndelse. Perioden, som adskiller kapitalismen fra det klasseløse samfund, dvs. kommunismen, vil vare en hel historisk epoke. Denne periode bærer på alle måder præg af det gamle samfund, og er derfor også præget af ulighed. Revolutionen kan kun konsolidere sig, hvis grundlaget for revolutionen udvides. Klassekampen må fortsætte i denne periode. (Lenin 1917d, pp. 392-438, 1919c, Trockij 1905, pp. 172-73, 1906, pp. 249-253).

Under borgerkrigen og den udenlandske intervention efter 1917 fortsætter klassekampen militært; i den efterfølgende periode antager den økonomiske former. Det er med økonomiske og politiske midler de russiske marxister vil forsøge at vinde denne klassekamp. De ser det som deres opgave at lette udviklingen i retning af socialisme mest muligt, at tilvejebringe økonomisk grundlag for socialisme⁵, en opgave, der i et tilbagestående land som Rusland er langt

4. Retten til arbejde indføres med forfatningen af 1936.

5. Bucharin udtrykker det således: »Målet for vore bestræbelser er at skabe lighed i de materielle eksistensbetingelser, at sikre alle mulighed for en normal udvikling og på denne måde give den samlede arbejdermasse mulighed for at komme frem« (1925, s. 304).

vanskeligere, end den ville være i de højt udviklede lande i Vesteuropa. Det er tillige alt hvad der står i deres magt at gøre, fordi de lever i begyndelsen af denne epoke. (Lenin 1918*b*; 1918*c*; 1919*a*; 1923*b*; 1923*c*; 1923*e*, pp. 413-418; Trockij 1906, pp. 273-279; 1930, pp. 5-23; Bucharin 1924, pp. 3-9; 1925, pp. 253-265; 1928, pp. 378-380; 1929; Preobraženskij 1922; 1926; 1927).

De ledende marxister Lenin, Trockij, Bucharin og Preobraženskij var enige i deres analyse af det russiske samfunds økonomiske grundlag både med hensyn til udviklingen før og efter 1917, og de var fundamentalt enige om den grundlæggende politik. Dette gælder uanset deres politiske uoverensstemmelser som f.eks. i begyndelsen af 1918 omkring krigens afslutning og fredsaflutningen, da Bucharin var tilhænger af en revolutionær krig, uoverensstemmelser mellem Lenin og Trockij både før og efter 1917 (de af Stalin og andre påståede uoverensstemmelser mellem dem ses der bort fra) og diskussionen om politiken over for bønderne midt i tyverne, som Trockij, Bucharin og Preobraženskij deltog i.

I det positive politiske arbejde efter revolutionen, hvor det drejer sig om gradvis at angribe og fortrænge bourgeoisiets privilegier vil den proletariske regering støde på de største vanskeligheder. De politiske og økonomiske midler, som tages i anvendelse vil stile mod opbyggelsen af et nyt statsapparat, en statslig planlægning af økonomien og opbyggelsen af et nyt uddannelses- og undervisningssystem. I denne politik er regeringen nødt til at støtte sig på et forbund mellem arbejdere og bønder (*smyčka*) under arbejdernes ledelse, fordi det er landbrugets overskud, der skal sikre den akkumulation, der er nødvendig for udbygningen af den gamle industri og skabelsen af en ny industri, og fordi det er industriens udvikling, der skal sikre, at produktivkræfternes udvikling når et niveau, hvor det er muligt at opbygge socialisme. Denne udvikling vil vare hele den omtalte epoke. Betingelsen for denne udviklings endelige sejr er, at den kan støttes af den socialistiske revolution i de højere udviklede vesteuropæiske lande i den fortsatte kamp, klassekamp i international forstand, mod imperialismen.

Den herskende ulighed, der favoriserer forskellige grupper i det ny sovjetiske samfund er især knyttet til (1) bøndernes adgang til benyttelse af produktionsmidlerne på landet, især jorden, (2) den borgerlige intelligens' monopol på uddannelse og kundskaber, (3) den kapitalistiske omverdens økonomiske overlegenhed.

Arbejdernes forhold til den borgerlige intelligens, til bønderne og til udlandet skal derfor i det følgende behandles hver for sig. Til den borgerlige intelligens er proletariatet nødt til at betale tribut (Lenins udtryk), af bønderne

er det nødt til at opkræve skat, og i forholdet til udlandet opfattes perioden som et pusterum, hvori Sovjetunionen kan forsøge at etablere et støttepunkt for socialismen, men hvor enhver økonomisk forbindelse med udlandet indebærer, at Sovjetunionen må betale renter til den udenlandske kapitalisme. (Lenin 1918c, pp. 479, 488; Preobraženskij 1926, p. 65; 1927, p. 68).

Proletariatet og den borgerlige intelligens

Efter oktoberrevolutionens sejr 1917, hvor proletariatet har sejret militært, er arbejderregeringen som en logisk konsekvens af begivenhederne tvunget til at lede økonomien som en statsopgave, men arbejderne er uforberedt til dette arbejde. Arbejdernes opgave i de borgerlige revolutioner har altid været at udføre det negative og ødelæggende arbejde. I den socialistiske revolution er det arbejdernes sag at udføre det positive og skabende arbejde, men de mangler uddannelse og viden hertil. Selv om arbejderne har viljen til at skabe det bedste statsapparat, mangler de den kultur og konkrete viden, der er nødvendig. Arbejderne har heller ikke den viden om administration, ledelse og handel, der skal til for at lede industrien, og de mangler de kundskaber om økonomisk praksis og økonomisk teori i samfundsmæssig målestok, som er en forudsætning for opbygningen af en planøkonomi. End ikke den socialdemokratiske intelligens har en sådan viden. Hertil kræves nemlig kendskab til de kapitalistiske økonomiske metoder, til konkurrence, balancer, markedspriser m.m. Arbejderne har selvsagt heller ikke viden og kundskaber, således at de på egen hånd kan opbygge et nyt uddannelsesapparat, hverken når det drejer sig om højere uddannelse, eller når det drejer sig om almen elementær undervisning⁶. En stigning i befolkningens kulturelle niveau er nødvendig også for at produktivkræfterne kan udvikle sig. Der forestår en kulturrevolution (Lenin 1918a, pp. 315-316; 1918b, p. 440; 1918c, pp. 484-485, 488; 1923a; 1923b, p. 397; 1923e, pp. 406-407; Trockij 1906, pp. 244-249; 1923, pp. 147-53; Bucharin 1922; 1924, pp. 5-6; Preobraženskij 1922, pp. 102-104; 1927).

Når arbejderne mangler en sådan viden, skyldes det, at de ikke under kapitalismen, under zarregimet har haft mulighed for at udvikle en egen kul-

6. Bucharin må (1925, p. 302) konstatere, at der stadig eksisterer stor ulighed, selv i byerne, hvor regeringens har lagt sit største arbejde. Han beskriver de sociale lag således: 1. NEP-mændene, det ny bourgeoisie, hvis levestandard svarer til førkrigstidens kapitalister af middelklasse, 2. Sovjetregeringens ansatte, hovedsagelig i økonomiske institutioner og som direktører for virksomheder, fremragende fagfolk, 3. Såkaldte ansvarshavende, 4. Kvalificerede arbejdere, 5. Ikke-kvalificerede arbejdere. 6. Arbejdsløse og lumpenproletarer.

tur på alle disse områder endsige institutioner til formidling af en sådan kultur. Proletariatets kultur kommer til udtryk væsentlig i intuitivt sammenhold og kollektivt samarbejde. Proletariatets vilkår under kapitalismen adskiller sig heri fra kapitalismens vilkår under feudalismen. Under feudalismen udvikler den begyndende kapitalisme netop såvel kultur og ideologi som institutioner til formidling og udbredelse af disse og er derfor såvel materielt som åndeligt forberedt til at overtage ledelsen af statsmagten efter en revolution. Når kapitalismen har disse udviklingsmuligheder skyldes det, at bourgeoisiet udvikler sig økonomisk ikke under jordaristokratiet, men ved siden af det. Geografisk kommer det til udtryk ved at kapitalismen udvikler sig i byerne d.v.s. ved siden af godserne, som ligger på landet. Mellem godsejere og kapitalister er der ikke tale om noget udbytningsforhold; derimod udbytter begge klasser de arbejdende såvel i by som på land. Når proletariatet under kapitalismen er berøvet sådanne udviklingsmuligheder skyldes det netop, at der her er tale om et forhold mellem en udbytende klasse og en udbyttet klasse. (Bucharin 1922).

Bourgeoisiet, den hidtil herskende klasse har således haft monopol såvel på de materielle som på de åndelige goder. Derfor er menneskehedens samlede viden og erfaring samlet hos denne klasse. Derfor er det nødvendigt for arbejderne at lære hos denne klasses intelligens, selv om denne som helhed er fjendtlig stemt over for ideen om socialisme og vil søge at modarbejde arbejderregeringen. Kravet om ligeløn bliver derfor ikke opfyldt, tværtimod er det nødvendigt at betale den borgerlige intelligens en høj løn for deres viden, for den indsats, man ønsker af dem i kraft af deres kundskaber og erfaring. Denne tribut betales for at tilvejebringe vækst i produktivkræfterne – selv om faren ved den borgerlige intelligens' indflydelse også på langt sigt erkendes – men produktivkræfternes vækst er en forudsætning for at der kan skabes grundlag for socialisme. (Lenin 1918*b*, pp. 440-447; 1920*a*, p. 387; Bucharin 1922; 1925, pp. 300-306).

Proletariatet og bønderne

Om bønderne skriver Marx, at ekspropriation af bønderne historisk har skabt mulighed for den kapitalistiske industris opståen og udvikling (Marx 1867; pp. 741-791). Bonden, både hovbonden og den selvejende, udbyttes såvel af godsejeren som af kapitalisten. Udbytningen er tildels skjult for bonden selv bag komplicerede samfundssammenhænge. (Marx 1850, pp. 81-85). I feudalsamfundet udgør bønderne en klasse, men i det kapitalistiske samfund, når ejendomsretten allerede er sikret, i hvert fald for nogle bønder, er bønderne ikke længere en klasse, men bønderne deler sig her i et landbourgeoisie – stor-

bønder, middelbønder og småbønder – og et landproletariat, der sælger sin arbejdskraft. (Lenin 1902, 1906a, pp. 71-75; Trockij 1906, pp. 252-253).

Bøndens kamp for frigørelse er kampen mod godsejeren for ejendomsretten til jorden. Den selvejende bonde med parceljorden, der ikke driver landbruget kapitalistisk, udelukker udvikling af arbejdets kollektive produktivkræfter. (Marx 1867-1894, bd. 3, pp. 627-821).

Arbejderklassens kamp for bedre livsvilkår stiler mod den borgerlige stats styrtelse. Bøndernes kamp for bedre livsvilkår gælder kampen for ejendomsretten til jorden og kan ske indenfor den borgerlige stats rammer. Jorden er et produktionsmiddel, og arbejderklassens interesse i jorden er derfor, at den socialiseres og dyrkes under kollektive arbejdsformer, mens bøndernes interesse i jorden derimod er, at den udstykkes og tildeles bønderne til individuel drift. (Marx og Engels 1850, pp. 251-252).

I Rusland udgjorde bønderne det overvejende flertal af befolkningen. En stor del af bønderne levede under halvfeudale forhold, d.v.s. de var økonomisk afhængige af godsejerne, og de var tildels undergivet århundredgammel sædvaneret, der stillede dem ringere end den øvrige befolkning. Livegenskabets afskaffelse 1861 medførte, at den jord, bønderne rådede over, blev formindsket og forringet, at bønderne blev forgældede, og at godsejernes feudale pligter over for dem faldt bort. Udviklingen medførte også differentiering af bønderne, en udvikling mod landbourgeois og landproletariat, som Stolypins agrar-reformer efter 1905-revolutionen befordrede. (Lenin 1899; 1902; 1908, pp. 292-304; 1919b, pp. 362-63; Trockij 1931, pp. 19-33).

Både 1905 og 1917 skete det, at proletariatets revolution mod kapitalismen og bøndernes oprør mod godsejerne faldt på samme tidspunkt. Proletariatet støttede de feudale bønders kamp mod godsejerne og gennemførte 1917 med bøndernes hjælp styrtelsen af zarmagten⁷. (Lenin 1906c, p. 13; 1919a, pp. 250-252; Trockij 1906, pp. 248, 254; 1930, pp. 111-122; 1931, p. 72).

Revolutionen 1917 resulterede i bøndernes erobring af godsejerjorden. Dekretet om jorden af 8. november (26. oktober) 1917 anerkender bøndernes kon-

7. Marx' udtalelser om Ruslands bønder, deres landsbyfællesskab (obščina) og mulighederne for en udvikling i retning af socialisme i forbindelse med disse sociale forhold er ofte fremdraget af eftertiden. Det fremstilles ikke sjældent, som om Marx skulle have ment, at en bonderevolution i Rusland skulle kunne føre direkte til socialisme. Dette er en misforståelse, som allerede Marx selv, og senere Engels har afvist flere gange. Marx har 1856 vedr. forholdene i Tyskland (Prøjsen) peget på, at det tidsmæssige sammenfald for bonderevolution og proletarisk revolution kunne skabe gunstige betingelser for de arbejdendes sejr i en sådan revolution. Det er på denne baggrund han også har udtalt sig om de russiske bønder. Det er naturligvis utænkeligt at initiativet til en socialistisk omvæltning af samfundet kan udgå fra bønderne.

fiskering af godsejerjorden. Almindelige bonders jord konfiskeres ikke, og der gives følgende retningslinier for den kommende lovgivning om jorden: privat ejendomsret til jorden skal ophæves for altid, og jorden skal ikke kunne gøres til genstand for handel eller forretning på nogen måde (Dekret 1917, pp. 47-48). I overensstemmelse hermed afskaffer forfatningen af 10. juli 1918 – som led i udviklingen mod afskaffelse af udbytning – privat ejendomsret til jorden; jorden socialiseres og erklæres for fælles folkeejendom og overlades vederlagsfrit de arbejdende til dyrkelse på lige vilkår (Konstitucija 1918, art. 3, a).

Således overlades bønderne de forhåndenværende produktionsmidler på landet. Dermed er en væsentlig del af bøndernes interesser tilgodeset, men bøndernes adgang til produktionsmidlerne og dermed forbundne ejendomsret til produktionen skaber tillige betingelser for udviklingen af kapitalistiske tendenser i landbruget.

Arbejderregeringen har den politiske magt. Dens hensigt er at skabe et grundlag for socialisme. Grundlaget for socialisme forudsætter vækst i produktivkræfterne, og denne kan kun etableres ved opbygning og udvidelse af industrien. Under kapitalismen foregik den oprindelige kapitalakkumulation på basis af rov fra bønder og småproducenter gennem en længere periode samt ved udbytning af kolonierne, og den foregik også i feudalsamfundet før de borgerlige revolutioner. Først efter denne proces kunne den kapitalistiske industri vise sin overlegenhed over for håndværket. (Preobraženskij 1926, p. 55).

Under arbejderregeringen kan rov fra kolonierne ikke finde sted. Akkumulationen må ske på basis af landets ressourcer, og landets ressourcer findes i landbruget. Akkumulation kommer uundgåeligt til at foregå ved ekspropriation af merværdi fra småproducenterne på landet. Bønderne må betale en mangemilliarder stor skat til den socialistiske akkumulations fond. Denne proces, som Preobraženskij kalder den oprindelige socialistiske akkumulation, finder sted efter revolutionen. Derfor vil statens politik over for bønderne i denne periode være, at handelen mellem statsindustrien og landbrugets producenter sker på grundlag af en ikke-ekvivalent udveksling. Omkring 1927 fik bønderne kun ca. halvt så meget for deres varer, som prisen var på verdensmarkedet. (Preobraženskij 1927, pp. 28, 36-37, 68).

Som nævnt blev bøndernes interesser for en væsentlig del tilgodeset med jorduddelingen. Bøndernes interesse vil herefter være at sælge deres produktion til størst mulig pris. Derfor vil statens krav om skat, som er indlagt i prispolitikken, være imod bøndernes interesse og støde på deres modstand.

Allerede 1905 siger Lenin: Vi støtter bøndernes kamp for konfiskering af godsejernes jord, men vi støtter ikke alle slags småborgerlige projekter om for-

deling af jorden; tværtimod forbereder vi os allerede nu til kamp mod bønderne, når de begynder at optræde reaktionært mod proletariatet. Vi støtter bøndernes revolution, for at det kan blive lettere for os proletariatet at gå over til den ny opgave, den socialistiske revolution. Vi lover ikke harmoni og lighed, men ny kamp, ny ulighed, ny revolution, den revolution, som Lenin her kalder den uafbrudte revolution. Vi tilslører ikke den ny klassekamp, der modnes blandt bønderne. (Lenin 1905, p. 186).

Trockij giver udtryk for det samme: I Rusland, hvor den borgerlige revolutions byrde væltes over på proletariatets skuldre, vil hele bondestandens skæbne være knyttet til proletariatets skæbne. Når proletariatet har taget magten, vil det fremtræde som befrier for bønderne, det vil anerkende bøndernes ekspropriation af godsejerjorden. Men senere vil den proletariske regerings klassekarakter træde tydeligere og tydeligere frem, og det revolutionære forbund mellem proletariatet og nationen vil brydes. Afskaffelse af det feudale livegenskabssystem vil have hele bondestandens støtte. En progressiv indkomstskat vil have støtte hos bøndernes store flertal, men lovgivning til beskyttelse af landproletariatet vil ikke blot mangle flertallets billigelse, men vil støde på aktiv modstand hos et mindretal. Proletariatet vil derfor være tvunget til at gennemføre en uafbrudt revolution⁸. (Trockij 1905, p. 172, 1906, pp. 58-59. 251-252, 254-255).

De betragter derfor NEP-politikken som den form, fortsættelsen af revolutionen må have i Rusland på grund af de der eksisterende socialhistoriske forhold. Den såkaldte krigskommunisme indtil 1921 betragtes som et middel til simpel fysisk opretholdelse af arbejderklassen i en vis periode af borgerkrigen (Lenin 1919*b*, pp. 359-360; 1919*d*, p. 395; Preobraženskij 1922, pp. 54-55; 1927, pp. 19-20, 23). Den udbredte opfattelse, at NEP-politikken er et tilbagetog i forhold til krigskommunismen, er en misforståelse. I tilbagestående landbrugslande som Sovjet er overgangsperiodens historiske opgave at tilvejebringe nødvendige ressourcer til at opbygge statsindustriens basis på grundlag af en moderne udviklet teknik. Kun hvis denne opgave løses,

8. Den permanente revolution, den uafbrudte revolution, »Die Revolution in Permanenz«, »die Revolution permanent zu machen« m.v. har Marx og Engels skrevet om og behandlet i *Neue Rheinische Zeitung* (1848-49), *Klassenkämpfe in Frankreich* (1850, p. 89) og *Ansprache* (1850, pp. 248, 254). Ideen om den permanente revolution blev omkring den russiske 1905-revolution af samtiden sat i forbindelse med denne revolution, hvilket fremgår af artikler i *Die Neue Zeit* (1905-06) af Franz Mehring, Parvus o.a. Af eftertiden er det ofte kun Trockij, der nævnes ved omtale af den permanente revolution. Han har i *Itogi i perspektivy* (1906) udformet den permanente revolutions teori med henblik på udviklingen i Rusland. Han refererer i dette værk og i sine senere skrifter til Marx, Lenin og den revolutionære presse omkring 1905.

vil der kunne sikres grundlag for, at statssektoren vil kunne udvikle de fortrin, som kollektiv produktion har frem for kapitalistisk, og først efter denne proces' gennemførelse vil der gradvis skabes grundlag for en socialistisk fordeling af ressourcer, produktionsmidler og produkter. Men overvægten af småvareproduktion i Sovjet, nemlig i landbruget, forårsager, at den statslige sektor med den svagt udviklede statsindustri er i uafbrudt økonomisk krig med tendenserne til kapitalistisk udvikling og genoprettelse inden for landets grænser, en udvikling som støttes udefra ved pres på den sovjetiske økonomi fra det kapitalistiske verdensmarkeds side⁹. (Preobraženskij 1922, pp. 54-55; 1926, pp. 58-62; 1927, pp. 23, 68). I et af sine sidste skrifter siger Lenin, at klasseforskelle mellem arbejdere og bønder kan føre til sovjetstatens ruin, og at det er hovedopgaven til stadighed at være opmærksom på forhold, der kan føre til en sådan splittelse, og forhindre den (Lenin 1923*d*, p. 405).

Proletarstaten og den kapitalistiske omverden

I international sammenhæng er den russiske revolution ligeledes et led i en udvikling. Sovjetruslands separate fredsaftalning med Tyskland 1918 er indledningen til et pusterum – der afbrydes af borgerkrig og udenlandsk intervention – en periode, hvori den ny sovjetmagt af alle kræfter skal forsøge at løse de økonomiske og organisatoriske opgaver (Lenin 1918*a*, pp. 315-16, 326-27; 1921, p. 452). Den russiske revolution har kun vundet en halv sejr, dels på grund af den allerede omtalte interne klassekamp, og dels fordi Sovjetrusland er omgivet af imperialistiske magter. Kun fordi disse imperialistiske stater er svækket af indbyrdes stridigheder i forbindelse med verdenskrigen, har revolutionen i Rusland kunnet gennemføres så vidt. Den separate fredsaftalning er i den aktuelle situation medvirkende til, at mulighederne for en militær revolutionær klassekrig i Europa hindres. (Lenin 1918*a*, pp. 317-324; 1920*b*, pp. 3-4). Men den økonomiske krig fortsætter pga. Sovjetruslands forsøg på at unddrage verdensmarkedet et mægtigt økonomisk areal (Preobraženskij 1927, pp. 26-28), et areal, hvorfra den vesteuropæiske kapitalisme før revolutionen hentede sig store profiler. Med denne økonomiske kamp forsøges det at bevare et støttepunkt for socialismen (Lenin 1918*c* p. 479).

9. Preobraženskij forsøger i sin fremstilling 1927 at give retningslinier for, hvorledes disse kapitalistiske tendenser skal bekæmpes med økonomiske midler. Han opstiller en række betingelser for tilvejebringelse af økonomisk ligevægt, som det på grund af en lang række modsigelser, som faktisk eksisterer i Sovjets økonomi såvel internt som i forhold til udlandet, efter hans vurdering vil være uhyre vanskeligt at etablere, så længe Sovjet ikke formår at bryde sin socialistiske isolation.

Mulighederne for en sejr i denne udvikling mod socialisme begrænses af den ulige fordeling af ressourcerne, som allerede eksisterer i verden. Den internationale kapitalismes udbytning af koloniale og halvkoloniale områders befolkninger i forbindelse med de imperialistiske magters deling og omfordeling af verdens ressourcer tillader ikke, at den sovjetiske økonomi får en ligestilling. Derimod tillader kapitalismens ujævne udvikling de højt udviklede industrilande at tildele arbejderne i disse lande privilegier, som det ikke er beskåret arbejderne i de lavt udviklede lande endsige i kolonierne at modtage. Arbejderne i de højt udviklede lande får således del i den merværdi, kapitalisterne får ved udbytning af de lavere udviklede lande, og økonomisk ulighed mellem arbejdere i forskellige lande splitter proletariatet, så dele af de højere udviklede landes arbejdere danner et arbejderaristokrati, som er med til at undertrykke det øvrige proletariat. (Lenin 1916a; 1916b, pp. 308-312).

De højt udviklede landes udbytning af de lavt udviklede lande finder sted på grund af forskel i produktivkræfternes udvikling, og på verdensmarkedet – siger Preobraženskij – er Sovjetrusland at betragte som et lavt udviklet land. Det sovjetiske økonomiske system tåler derfor ikke en ekvivalent udveksling, som kontrolleres af det kapitalistiske verdensmarked, når den oprindelige socialistiske akkumulation skal sikres og fortsætte. Det er tværtimod nødvendigt, at den ikke-ekvivalente udveksling mellem statssektoren og den privatkapitalistiske sektor inden for Sovjetunionens grænser opretholdes, indtil produktivkræfternes niveau i Sovjetunionen nærmer sig niveauet i de højt udviklede kapitalistiske lande. For at produktivkræfterne kan nå et sådant niveau, er det endvidere ønskeligt, at Sovjets udenrigshandel fremmes mest muligt for så vidt angår import til udvidet reproduktion. Handel med udlandet må imidlertid nødvendigvis foregå ved ekvivalent udveksling på grundlag af verdensmarkedets priser. Da Sovjetunionen er et lavt udviklet land, vil de sovjetiske arbejdere derfor i et sådant handelsforhold nødvendigvis blive udbyttet af de kapitalistiske lande, og Sovjetregeringen vil optræde som mellemed for den kapitalistiske akkumulation og det udenlandske bourgeois udbytning af de sovjetiske arbejdere. (Preobraženskij 1926, p. 65; 1927, pp. 25-26, 28, 36, 43-48, 68).¹⁰

Tilvejebringelsen af det økonomiske grundlag for socialismen i Sovjet-

10. Preobraženskij's bog *Novaja ekonomika* (1926) blev oversat til engelsk i 1965 *The New Economics*, Oxford, fordi nogle af hans synspunkter, bortset fra at de belyser Sovjetunionens økonomi i 1920'erne, kan kaste lys over visse problemer i u-lands-problematikken.

unionen set i sammenhæng med den omgivende kapitalistiske verden betragtes således som en kamp mellem to ligevægtssystemer, ligevægt på kapitalistisk grundlag og ligevægt på grundlag af den oprindelige socialistiske akkumulations grundlag. I denne økonomiske kamp er sovjetøkonomien dårligt rustet, fordi 1) den er økonomisk underlegen over for den udenlandske kapitalisme og 2) fordi den private sektor inden for landets grænser, nemlig landbruget, har økonomisk interessefællesskab med den kapitalistiske omverden og derfor kan ventes (ad kontrarevolutionær vej) at bane sig vej til verdensmarkedet. (Preobraženskij 1927, p. 28).

I overensstemmelse med denne opfattelse mener de russiske marxister at socialismens skæbne i Sovjetunionen er afhængig af kapitalismens skæbne i den øvrige verden, og de mener at kun ved at se dette i øjnene og fortsætte kampen på grundlag af nøgternt kendskab til og realistiske vurderinger af de økonomiske og politiske muligheder kan det lykkes at bevare et støttepunkt for socialismen i Sovjetunionen. (Lenin 1917*d*, p. 431; 1918*a*, p. 317; 1918*c*, pp. 479, 484-85; 1919*b*, p. 375; 1920*b*, p. 3; 1923*b*, p. 397; 1923*e*, pp. 414-417; Trockij 1906, p. 278; 1923, p. 149; 1930, p. 11, 16, 21, 156; Bucharin 1925, p. 309; 1928, p. 380; 1929, p. 405; Preobraženskij 1927, pp. 37, 70-71).

Litteratur

- BALABANOV, M. S. 1918-38. Istorija rabočego klassa v Rossii. Arbejderklassens historie i Rusland. I *Enciklopedičeskij slovar' Granata*, bd. 36, del 4, pp. 267-315. Moskva.
- Babuškin, I. V. Skr. ca. 1904. Vospominanija 1893-1900. [En arbejders] Erindringer 1893-1900. Leningrad 1925.
- Bucharin, N. I. 1922. Buržuaznaja revolucija i revolucija proletarskaja. Den borgerlige revolution og den proletariske revolution. Optrykt i Bucharin (1967), som sidehenvisningerne gælder.
- 1924. O likvidatorstve našej dnej. Om vore dages »likvidatorstvo«. *Bol'sevik* 1924, 2: 3-9.
- 1925. Put' k socializmu i raboče-krest'janskij sojuz. Vejen til socialisme og forbundet mellem arbejdere og bønder. Optrykt i Bucharin (1967), som sidehenvisningerne gælder.
- 1928. Zametki ekonomista. En økonoms optegnelser. Optrykt i Bucharin (1967), som sidehenvisningerne gælder.
- 1929. Doklad na traurnom zasedanii, posvjaščennom pjatiletiju so dnja smerti Lenina. Tale ved mindehøjtideligheden i anledning af 5-årsdagen for Lenins død. Optrykt i Bucharin (1967), som sidehenvisningerne gælder.
- 1967. Put' k socializmu v Rossii. Vejen til socialisme i Rusland. New York.

unionen set i sammenhæng med den omgivende kapitalistiske verden betragtes således som en kamp mellem to ligevægtssystemer, ligevægt på kapitalistisk grundlag og ligevægt på grundlag af den oprindelige socialistiske akkumulations grundlag. I denne økonomiske kamp er sovjetøkonomien dårligt rustet, fordi 1) den er økonomisk underlegen over for den udenlandske kapitalisme og 2) fordi den private sektor inden for landets grænser, nemlig landbruget, har økonomisk interessefællesskab med den kapitalistiske omverden og derfor kan ventes (ad kontrarevolutionær vej) at bane sig vej til verdensmarkedet. (Preobraženskij 1927, p. 28).

I overensstemmelse med denne opfattelse mener de russiske marxister at socialismens skæbne i Sovjetunionen er afhængig af kapitalismens skæbne i den øvrige verden, og de mener at kun ved at se dette i øjnene og fortsætte kampen på grundlag af nøgternt kendskab til og realistiske vurderinger af de økonomiske og politiske muligheder kan det lykkes at bevare et støttepunkt for socialismen i Sovjetunionen. (Lenin 1917*d*, p. 431; 1918*a*, p. 317; 1918*c*, pp. 479, 484-85; 1919*b*, p. 375; 1920*b*, p. 3; 1923*b*, p. 397; 1923*e*, pp. 414-417; Trockij 1906, p. 278; 1923, p. 149; 1930, p. 11, 16, 21, 156; Bucharin 1925, p. 309; 1928, p. 380; 1929, p. 405; Preobraženskij 1927, pp. 37, 70-71).

Litteratur

- BALABANOV, M. S. 1918-38. Istorija rabočego klassa v Rossii. Arbejderklassens historie i Rusland. I *Enciklopedičeskij slovar' Granata*, bd. 36, del 4, pp. 267-315. Moskva.
- Babuškin, I. V. Skr. ca. 1904. Vospominanija 1893-1900. [En arbejders] Erindringer 1893-1900. Leningrad 1925.
- Bucharin, N. I. 1922. Buržuaznaja revoljucija i revoljucija proletarskaja. Den borgerlige revolution og den proletariske revolution. Optrykt i Bucharin (1967), som sidehenvisningerne gælder.
- 1924. O likvidatorstve našej dnej. Om vore dages »likvidatorstvo«. *Bol'shevik* 1924, 2: 3-9.
- 1925. Put' k socializmu i raboče-krest'janskij sojuz. Vejen til socialisme og forbundet mellem arbejdere og bønder. Optrykt i Bucharin (1967), som sidehenvisningerne gælder.
- 1928. Zametki ekonomista. En økonoms optegnelser. Optrykt i Bucharin (1967), som sidehenvisningerne gælder.
- 1929. Doklad na traurnom zasedanii, posvjaščennom pjatiletiju so dnja smerti Lenina. Tale ved mindehøjtideligheden i anledning af 5-årsdagen for Lenins død. Optrykt i Bucharin (1967), som sidehenvisningerne gælder.
- 1967. Put' k socializmu v Rossii. Vejen til socialisme i Rusland. New York.

- Car'-Golod. ca. 1890. Zar-Sult. Sct. Petersburg.
- Dekret o zemle. 1917. Dekret II Vserossijskogo s'ezda Sovetov. 8. nov. (26. okt.). Dekretet om jorden. Optrykt i *Istorija sovetskoj konstitucii 1917-1956*, pp. 47-50. Moskva 1957.
- ENGELS, FRIEDRICH [1876]. Aus Engels' Vorarbeiten zum »Anti-Dühring« MEW bd. 20, pp. 573-596.
- 1878. Herrn Eugen Dühring's Umwälzung der Wissenschaft. (Anti-Dühring). MEW bd. 20, pp. 1-303.
- Konstitucija RSFSR 1918. Konstitucija (osnovnoj zakon) RSFSR ... ot 10 ijulja 1918 g. RSFSR's grundlov af 10. juli 1918. Optrykt i *Istorija sovetskoj konstitucii 1917-1956*, pp. 142-158. Moskva 1957.
- KUKLIN, G. A. 1904. Severnyj Sojuz Russkich Rabočich i Stepan Chalturin 1878-1882. Det nordlige russiske arbejderforbund og Stepan Chalturin 1878-1882. Geneve.
- LENIN, V. I. 1895. Ob''jasnenie zakona o štrafach vzimaemych s rabočich na fabrikach i zavodach. Redegørelse om loven om bøder, der pålægges fabriksarbejdere. Soč. bd. 1, pp. 363-397.
- 1899. Razvitie kapitalizma v Rossii. Kapitalismens udvikling i Rusland. Soč. bd. 3.
- 1902. Agrarnaja programma Russkoj Social-demokratii. Det Russiske Socialdemokratis agrarprogram. Soč. bd. 5, pp. 85-122.
- 1905. Otnošenie social-demokratii k krest'janskomu dvizeniju. Socialdemokratiets forhold til bondebevægelsen. Soč. bd. 8, pp. 181-188.
- 1906a. Peresmotr agrarnoj programmy rabočeij partii. Fornyet gennemgang af arbejderpartiets agrarprogram. Soč. bd. 9, pp. 51-76.
- 1906b. Pobeda kadetov i zadači rabočeij partii. Kadeternes (de konstitutionelle demokraters) sejr og arbejderpartiets opgaver. Soč. bd. 9, pp. 77-143.
- 1906c. Rospusk Dumy i zadači proletariata. Dumaens opløsning og proletariatets opgaver. Soč. bd. 10, pp. 1-19.
- 1908. Agrarnaja programma Social-demokratii v pervoj russkoj revoljucii 1905-1907 gg. Socialdemokratiets agrarprogram i den første russiske revolution 1905-1907. Poln. sobr. soč. bd. 16, pp. 193-411.
- 1910. Uroki revoljucii. Revolutionens lære. Soč. bd. 14, pp. 367-373.
- 1912. Revoljucionnyj pod''em. Revolutionært opsving. Soč. bd. 15, pp. 533-538.
- [1916a]. Imperializm, kak vysšaja stadija kapitalizma. Imperialismen som kapitalismens højeste stadium. Trykt 1917. Soč. bd. 19, pp. 67-175.
- 1916b. Imperializm i raskol socializma. Imperialismen og socialismens splittelse. Soč. bd. 19, pp. 301-313.
- [1917a]. Marksizm o gosudarstve. Marxismen om staten. Manuskript. Poln. sobr. soč. bd. 33, pp. 123-307.
- 1917b. O zadačach proletariata v dannoj revoljucii. (Aprel'skie tezisy). April-teserne. Soč. bd. 20, pp. 85-90.
- 1917c. O konstitucionnyh illjuzijach. Om konstitutionelle illusioner. Soč. bd. 21, pp. 48-59.
- [1917d]. Gosudarstvo i revoljucija. Staten og revolutionen. Trykt 1918. Soč. bd. 21, pp. 365-455.
- 1918a. Doklad o vojne i mire 7 marta. Indlæg om krigen og freden den 7. marts. Soč. bd. 22, pp. 311-336.
- 1918b. Očerednye zadači sovetskoj vlasti. Sovjetmagtens opgaver på nuværende tidspunkt. Soč. bd. 22, pp. 435-468.
- [1918c]. Doklad ob očerednyh zadačach

- sovetskoj vlasti. Indlæg om sovjetmagtens opgaver på nuværende tidspunkt. Trykt 1920. Soč. bd. 22, pp. 469-491.
- 1919a. Tretij Internacional i ego mesto v istorii. Tredie Internationale og dens plads i historien. Soč. bd. 24, pp. 246-252.
 - 1919b. Reč' ob obmane naroda lozungami svobody i ravensta. Predislovie k izdaniju reči »Ob obmane...« Tale om bedrag af folket med slagord om frihed og lighed. Forord til udgivelsen af »Tale om bedrag...«. Poln. sobr. soč. bd. 38, pp. 333-377.
 - 1919c. Privet vengerskim rabočim. Hilsen til de ungarske arbejdere. Poln. sobr. soč. bd. 38, pp. 384-388.
 - 1919d. Geroi bernskogo internacionala. Bern-internationalens helte. Poln. sobr. soč. bd. 38, pp. 389-398.
 - 1920a. Reč' na III vsrossijskom s'ezde RKSM 2 oktjabrja 1920. Tale på 3. alrussiske komsomol kongres d. 2. oktober 1920. Soč. bd. 25, pp. 384-397.
 - 1920b. Reč' na toržestvennom zasedanii plenuma Moskovskogo Soveta Rabočich... 6 nojabrja 1920 g. Tale på Moskva-sovjettens plenarforsamling... 6. nov. 1920. Poln. sobr. soč. bd. 42, pp. 1-6.
 - 1921. Doklad o taktike R.K.P. 5 ijulja. Indlæg om det Russiske Kommunistiske Partis taktik den 5. juli (på 3. Internationales kongres). Soč. bd. 26, pp. 450-465.
 - 1923a. Stranički iz dnevnika. Sider fra dagbogen. Soč. bd. 27, pp. 387-390.
 - 1923b. O kooperacii. Om Kooperation. Soč. bd. 27, pp. 391-397.
 - 1923c. O našej revoljucii. Om vor revolution. Soč. bd. 27, pp. 398-401.
 - 1923d. Kak nam reorganizovat' Rabkrin. Hvordan vi skal organisere arbejder-bondekontrollen. Soč. bd. 27, pp. 402-405.
 - 1923e. Lučše men'se, da lučše Bedre mindre, men bedre. Soč. bd. 27, pp. 406-418.
 - 1927-1937. Sočinenija. Værker. 2. udg. Bd. 1-30. Moskva-Leningrad. Forkortet som Soč.
 - 1958-1965. Polnoe sobranie sočinenij. Samlede værker. 5. udg. bd. 1-55. Moskva. Forkortet som Poln. sobr. soč.
- MARTOV, L. 1907-1911. Razvitie promyšlenosti i rabočee dviženie s 1893 do 1903 g. Industriens og arbejderbevægelsens udvikling fra 1893 til 1903. I *Istorija Rossii v XIX veke*, bd. 8, pp. 67-156. Sct. Petersburg.
- MARX, KARL [1845]. Thesen über Feuerbach. Offentliggjort af Engels 1888. MEW bd. 3, pp. 5-7.
- 1847. Das Elend der Philosophie. MEW bd. 4, pp. 63-182.
 - 1850. Die Klassenkämpfe in Frankreich 1848 bis 1850. MEW bd. 7, pp. 9-107.
 - 1852. Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte. MEW bd. 8, pp. 111-207.
 - 1859. Vorwort (til skriftet: Zur Kritik der politischen Ökonomie). MEW bd. 13, pp. 7-11.
 - 1867-1894. Das Kapital. Bd. 1-3. MEW bd. 23-25.
 - 1871. Der Bürgerkrieg in Frankreich. MEW bd. 17, pp. 313-365.
 - [1875]. Kritik des Gothaer Programms. Trykt 1890-91. MEW bd. 19, pp. 11-32.
- MARX, KARL OG FRIEDRICH ENGELS. [1845-46]. Die deutsche Ideologie. Trykt 1932. MEW, bd. 3, pp. 7-530.
- 1848. Manifest der Kommunistischen Partei. MEW, bd. 4, pp. 459-493.
 - 1848-49. Artikel aus der »Neuen Rheinischen Zeitung« 9. November 1848-9. Mai 1849. MEW bd. 6, pp. 1-519.
 - 1850. Ansprache der Zentralbehörde von

- den Bund vom März 1850. MEW bd. 7, pp. 244-254.
- 1967-1974. Werke. bd. 1-39. Berlin. Forkortet som MEW.
- OSNOVNYE GOSUDARSTVENNYE ZAKONY. 1906. Statslige grundlove. Optrykt i *Svod zakonov Rossijskoj Imperii*. (1913). 2. udg., bd. 1, pp. 2-35. Sct. Petersburg.
- PREOBRAŽENSKIJ, E. 1922. Ot NĖPa k socializmu. Fra NEP til socialisme. Moskva.
- 1926. Novaja ekonomika. Den ny økonomi. Moskva.
- 1927. Chozjajstvennoe ravnovesie v sisteme SSSR. Økonomisk ligevægt i USSR's system. *Vestnik Kommunističeskoj Akademii*. 22: 19-71.
- ŠAPOVALOV, A. 1924. Po doroge k marksizmu. Vospominanija rabočego-revoljucionera. Ad vejen til marxisme. En arbejder-revolutionærs erindringer. Moskva.
- TACHTAREV, K. M. 1902. (Peterburžec) Očerki peterburgskago rabočago dviženija 90-ch godov. Po ličnym vospominanijam. Personlige erindringer om arbejderbevægelsen i Petersburg i 90-erne. London.
- TROCKIJ, L. 1905. Socialdemokratija i revoljucija. Socialdemokratiet og revolutionen. *Načalo* 1905: november. Optrykt i L. Trockij. *Naša revoljucija*, pp. 168-173. Sct. Petersburg 1906.
- 1906. Itogi i perspektivy. Resultater og perspektiver. Optrykt i L. Trockij. *Naša revoljucija*, pp. 224-286. Sct. Petersburg. 1906.
- 1923. Tasks of the Twelfth Congress of the Russian Communist Party. 5. april 1923. I *Leon Trotsky speaks*, pp. 134-173. New York 1972.
- 1930. Permanentnaja revoljucija. Den permanente revolution. Berlin.
- 1931. Istorija russkoj revoljucii. Den russiske revolutions historie. 3 bd. Berlin.